
JURGEN HABERMAS'IN MÜZAKERECİ DEMOKRASİ KURAMI

*Kazım SARIKAVAK * Gazi Üniversitesi*

Siyaset, felsefenin önemli konularından birisidir. Felsefe tarihinin önemli düşünürlerinin siyaset felsefesi üzerine düşünceleri olmuştur. Siyaset felsefesi, dolayısıyla devlet felsefesi, bugün de felsefecilerin ve siyaset bilimcilerinin en önemli çalışma alanlarından birisidir. Siyaset felsefesinin pek çok önemli kavram ve problemleri vardır. Bunlardan birisi de demokrasi kavramı ve problemidir.

Bugün siyaset felsefesinin en önemli konularının başında demokrasi konusu gelmektedir. Aslında Batı felsefesi tarihinde devlet felsefesi konusunda yazdığı eserleri bugüne kadar gelen ilk düşünür olan Platon'dan bugüne kadar bir yönetim şekli olan demokrasi, devlet felsefesinin önemli konularından biri olmuştur. Gerek Platon ve gerekse Aristoteles demokrasiyi olumsuz bir devlet şekli olarak nitelerlerken, özellikle 19. yüzyıldan sonra olumlu yönde büyük bir gelişme gösteren demokrasi, bugün dünyada en çok tercih edilen yönetim tarzı haline gelmeye başlamıştır.

Yirminci yüzyıl özellikle siyaset felsefesi açısından fikri gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Yirminci yüzyılda siyaset felsefesi konusunda ve özellikle de demokrasi konusunda Karl Popper, F. A. Hayek ve çağdaş Alman düşünür Jürgen Habermas oldukça dikkat çeken isimlerdir. Demokrasinin bugün neden önemli bir yönetim şekli olduğunu eserlerinde oldukça detaylı anlatan Karl Popper, 20. yüzyılda İngiltere'nin en önemli devlet adamlarından Winston Churchill'in "Demokrasi en kötü yönetim biçimidir,

* Prof.Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi

eğer tüm diğer yönetim biçimlerini saymazsak"¹ şeklindeki sözünü nakleterek demokrasinin de yanlışları, hataları olabileceğini, ancak yine de bugünkü mevcutları arasında en tercih edilmesi gerekenin demokrasi olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan, Jürgen Habermas da demokrasinin önemi üzerinde durur; fakat o, bu konuda bir adım daha atarak, Avrupa milletlerinin bugünkü çoğulcu birliklerini de dikkate alıp, demokrasi konusunda bir açılım yapar ve "müzakereci demokrasi" fikrini ileri sürer.

XXX

Demokrasi, seçmenlerin, hiç olmazsa siyasal amaçlar bakımından eşit oldukları varsayımına dayanır. Batı tipi demokrasilerin en önemli özellikleri arasında ise bireyin ön plana çıkışı ve özgürlük kavramı dikkat çeker.² Demokrasinin özünde karşıt görüşlerin özgürlüğü vardır. Ancak, birey-devlet-özgürlük ilişkisinde demokrasilerde özgürlük sınırsız değildir. Bu sınırı Karl Popper şöyle belirtir: "...Devletin, gücünü kötüye kullanmasına engel olmak için özgürlüğe ihtiyacımız olduğu gibi, özgürlüğün kötüye kullanılmasına engel olmak için de devlete ihtiyacımız vardır..."³. Ona göre demokratik devletin en önemli görevi, haklarımıza saygı göstermek ve haklarımızı gözetmektir.

Demokratik yönetimlerin yukarıda belirttiğimiz özelliklerinin ötesinde bir diğer önemli özelliği de, yönetimlerin seçimlerle oluşturulmasıdır. Popper, biri diktatörlük diğeri demokrasi olan iki yönetim biçiminden, diktatörlüğün bir ahlaksızlık olduğunu belirttikten sonra demokrasilerin beğenilmeyen, destek gücünü kaybeden, başarısız olan yönetimlerin kansız, kavgasız değiştirilmesi imkanını tanıyan bir sistem olduğunu ve seçim günlerinin halkın jüri üyeliği yaptığı günler olduğunu vurgulamaktadır.⁴ Popper'ın demokrasi konusundaki bu görüşlerine Habermas da benzer fikirlerle iştirak eder.

Jürgen Habermas da demokratik devletin en önemli özelliklerinden birinin bu devlette çoğunluğun hiçbir şekilde azınlığın haklarına tahakkümle müdahale etmemesi olduğunu şu şekilde belirtir: "...Demokratik bir hukuk devletinde çoğunluk, azınlıktaki kesimlere kendi kültürel hayat biçimini, yani sözüm ona rehber kültürü – memleketin ortak siyasal kültüründen

¹ Karl R. Popper, *Özgürlüğün En Büyük Düşmanı Eşitlik: Yüzyılın Dersi*, çev: C. Aksoy), İstanbul, 2006, s. 116

² C. Northcote Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, çev: M. Harmancı, İstanbul, 1984, s.157,165,174

³ Karl R. Popper, *Özgürlüğün En büyük Düşmanı Eşitsizlik*, a.g.e., s. 96

⁴ Karl R. Popper, a.g.e., s. 113-114, Karl R. Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev: İ. Aka, İstanbul, 2005, s. 239-240

farklılık gösterdiği ölçüde zorunlu kılamaz.”⁵ Buna göre Habermas, demokratik hukuk devletinde, hiçbir hakim kültür temsilcilerinin o toplumdaki azınlıklara kendi hakim anlayışlarını dayatmaya hakları olmadıklarını söylemektedir. Ayrıca demokratik hukuk devletinin bütün vatandaşlarına eşit haklar ve eşit fırsatlar sunmak gibi bir görevi olduğunu da şöyle belirtmektedir: “...demokratik anayasal-devlet, hak eşitliğini güvence altına alırken aynı zamanda vatandaşlarının bu hakları kullanmada eşit fırsatlara sahip olmasını da sağlamaktadır.”⁶

Habermas, bir toplumda devletin demokrasi sürecinin o toplum fertlerinin siyasi kaderlerini kendilerinin belirlemesi ve bu arada bu demokratik devletin bir hukuk devleti haline gelmesine karar vermeleriyle gerçekleştiğini söyler. Habermas, ayrıca bu şekilde oluşan demokratik devletin bir anayasa devleti olduğunu ısrarla vurgulayarak bu devletteki insanların tebaa olmaktan vatandaş olamaya geçtiğini ifade eder. Bu durumu ise şöyle açıklar: “Hür ve eşit hukuki şahısların bir topluluk oluşturması, egemenliğin demokratik tarzda meşrulaştırılması ile tamamlanır. Monarşik egemenlikten milletin egemenliğine geçiş ile birlikte, tebaa hakları da vatandaşlık haklarına dönüşür. Demokratik anayasa-devleti, dayandığı fikir itibarıyla millet tarafından tercih edilen ve milletin hür fikir ve iradesi ile meşruiyet kazanan bir düzendir. Demokratik anayasa-devleti hukukun muhataplarına kendilerini o hukukun müellifleri olarak görme fırsatını verir.”⁷

Demokratik devlette bireylerin önemini ısrarla vurgulayan Habermas, bu hususu şöyle açıklar: “...şahsi tecrübeler, sahîh talep ve sorumluluk getiren edim ve girişimler, nihayet kendi hayat idamesinin müellifi olma durumunu kapsayan birinci şahsın otoritesi, ahlaki topluluğun özyasama sürecinde bile sakatlanmamalıdır. (bireysel alan daraltılmamalı, bunu ahlak bile yapmamalı...) Geçerli normların geneliğinde bile asimile etmeyen, zora başvurmayan, çıkarların ve yorum perspektiflerinin haklı çeşitliliğini tüm boyutlarıyla takdir eden, yani ötekilerin (yabancıların, karşıtların ya da güçsüzlerin) sesini ne eşitleyen, ne ezen, ne marjinalleştiren, ne de dışlayan bir özneler-arası ortaklık dile gelmelidir.”⁸

Habermas, demokratik anayasal hukuk devletinde seküler çoğunluğun dindarları, inançlıları dışlamamaları; aksine onları da dinlemeleri gerektiğini belirtir. Bu hususu da Habermas şöyle ifade etmektedir: “... Demokratik olarak aydınlatılmış aklı selim din karşısında sadece tek bir inanç toplulu-

⁵ Jürgen Habermas, İnsan Doğasının Geleceği, çev: Kaan H. Ökten, İstanbul, 2003, s. 4

⁶ Jürgen Habermas, Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, çev: Medeni Beyaztaş, İstanbul, 2002, s. 24

⁷ Jürgen Habermas, a.g.e., s. 82

⁸ Jürgen Habermas, İnsan Doğasının Geleceği, a.g.e., s. 92-93

ğunun üyeleri için kabul edilebilir olan bir tutum takınmaz. Liberal siyaset, toplumun seküler özanlayışıyla ilgili bu kesintisiz kavgayı dışsallaştırmamalı, yani konuyu inançlıların vicdanlarına terk etmemelidir. Demokratik olarak aydınlatılmış aklı selim tekil halde olmayıp, çok sesli kamuoyunun zihinsel durumunu betimlemektedir. Seküler çoğunluk, inançlarında zedelediklerini düşünen muhaliflerin itirazını dinlemeden karar vermemeli; bu itirazı bir tür geciktirici veto olarak görmeli ve önemli bir öğrenme fırsatı olarak değerlendirmelidir.⁹ Buradan anlaşılacağı gibi Habermas, demokratik ve doğru bir aklın sahibi olan güçlü seküler çoğunluğun her halükarda diğer açılardan olduğu gibi din açısından da kendileri gibi olmayanlara karşı saygılı davranmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Demokratik hukuk devletinde azınlık haklarına azami riayet edilmesini Karl Popper da ısrarla şu şekilde vurgular: "...İktidarda olanlar, azınlığa barışçı yollardan bir değişiklik getirmek imkanını veren kurumları korumazlarsa, yönetimleri tiranlık olur..."¹⁰ Dolayısıyla demokratik yönetimler olabildiğince toplumdaki farklı seslere imkan tanınmalıdır. Aksi halde bu yönetimler demokratik olmaktan uzaklaşırlar.

Demokratik anayasa devletinde toplumun tüm kesimlerinin itina ile dikkate alınmasını Habermas da şu şekilde değerlendirir: "..(Bu sistemde devlet), vatandaşların şahsi ve kamusal otonomilerini tesis eden içtimâî şartların yeterince yerine getirtilmesine gayret etmelidir. Aksi takdirde demokrasinin mühim bir meşruiyet şartı zedelenmiş olur. Sistem, alt-sınıflara karşı ayrımcılığa gitmemeli ve onları ihmal etmemelidir."¹¹

Habermas, Avrupa'da demokratikleşmenin milli devletler eliyle olduğunu belirtir. Önceleri toplumsa adaleti sağlayarak itibar gören demokratik devletin özellikle yetmişli yıllardan sonra sıkıntılı bir döneme girdiğini ve bu bunalım döneminde demokrasiyi özellikle küreselleşmenin ulaşım, iletişim ve mübadele açısından baskıya maruz bıraktığını şu şekilde ifade etmektedir: "...Demokratikleşme süreci... Avrupa'da savaş sonrası dönemde sağlam denilebilecek şekilde müesseseseleşti. Milli-devletin bu müesseseseleşmiş biçimi yetmişli yılların sonralarından itibaren gittikçe artan bir şekilde "küreselleşme" baskısına maruz kaldı. "Küreselleşme" derken bu kavramla bitmiş, sona ulaşmış bir nihai hali değil, devam etmekte olan bir süreci kastediyorum. Kavram, ulaşım, iletişim ve mübadele münasebetlerinin milli

⁹ Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, a.g.e., s. 167-168

¹⁰ Karl Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev: Harun Rızatepe), C. II, İstanbul, 2000, s. 145

¹¹ Jürgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akbeti*, a.g.e., s. 82

sınırlardan taşacak şekilde yoğunlaşması ve çapının büyümesini ifade etmektedir..."¹²

Habermas'ın "müzakereci demokrasi" teorisini ileri sürmesinin temelinde son dönemde Avrupa'daki çeşitli gelişmeler önemli rol oynamıştır. Özellikle ulaşım ve iletişim alanlarındaki gelişmeler, Avrupa uluslarının birbirleriyle ilişkilerini, değer alışverişlerini en üst seviyelere çıkarmıştır. Ayrıca gerek Avrupa ülkelerinin birbirleri arasındaki nüfus hareketliliği ve gerekse Avrupa ülkelerine dünyanın çeşitli farklı inanç ve kültür sahibi ülkelerinden gelen insanların durumu, özetle küreselleşme, Habermas'ın katılımcı demokrasi olarak da ifade edilebilecek "müzakereci demokrasi" kavramını ileri sürmesine ve bu kuramı geliştirmesine vesile olmuştur.

Habermas, müzakereci demokrasi fikrinin başka düşünürler tarafından da dile getirildiğini ve onlardan biri olan B. Manin'in konuya ilişkin fikirlerinin şöyle olduğunu belirtir: "... Hem liberal teorilere hem de demokratik teoriye ortak olan perspektifi radikal bir biçimde değiştirmek zorunludur. Meşruluğun kaynağı, bireylerin önceden belirlenmiş iradesi değildir, daha ziyade bu iradenin oluşması, yani bizzat müzakere edilme sürecidir... Meşru bir karar genelin iradesini temsil etmez, ancak genelin müzakeresinden ortaya çıkan bir karardır... Müzakere ilkesi hem bireyci hem de demokratiktir... Uzun bir geleneğe ters düşme riskini alarak, meşru yasanın genel iradenin ifadesi değil, genel müzakerenin bir sonucu olduğunu kabul etmeliyiz." ..."¹³ buradan anlaşılacağı gibi, B. Manin, herhangi bir kararın meşru olabileceğini; ancak toplumun genelinin müzakeresinden geçmemişse bunun doğru olmadığını ısrarla vurgular. Ve herhangi bir kararda asıl olanın toplumun genelinin müzakeresine dayanması olduğunu söyler.

Diğer taraftan Habermas, müzakereci demokrasi konusunda B. Manin gibi J. Cohen'in de önemli düşünceler ileri sürdüğünü şu şekilde belirtir: "... J. Cohen, "deliberative democracy"i (müzakereci demokrasi) aşağıdaki gibi tanımlıyor: Müzakereci bir demokrasi düşüncesi, bir araya gelmenin şartlarının ve ilkelerinin kamusal tartışma ve eşit vatandaşlar arasındaki muhakemeyle yürütüldüğü demokratik bir ortaklığın sezgisel idealinde kökleşmektedir. Böyle bir düzende vatandaşlar, kamusal muhakeme aracılığıyla kolektif seçim sorunlarının çözümüne ait bir taahhüdü paylaşır ve temel kurumlarını özgür bir kamusal müzakere çerçevesi tesis ettikleri ölçüde meşru sayarlar."¹⁴ Bu anlayışa göre de müzakereci demokrasi vatandaşlar

¹² Jürgen Habermas, Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, a.g.e., s. 83

¹³ Jürgen Habermas, Kamusalın Yapısal Dönüşümü, çev: T. Bora-M. Sancar, İstanbul, 2003, s. 43

¹⁴ Jürgen Habermas, a.g.e., s. 44

arasındaki eşitlik durumuna ve ortak kanaate göre kurumlarını oluşturmaktadır.

Habermas bu iki referansının ardından müzakereci demokrasi konusundaki kendi kuramının temelini şu düşünceyi yerleştirir: "... Müzakereler sav/kanıt alışverişine dayanmalıdır; ve müzakerenin dürüstçe bir uzlaşmayla sonuçlanması esas itibarıyla yöntemsel koşullarına bağlıdır ki, bu da ahlaki bir değerlendirmenin konusudur..."¹⁵ Müzakerelerin kanıtlı iddialar üzerine yapılması gerektiğini söyleyen Habermas, bu müzakerelerin neticesinde de dürüstçe bir uzlaşmanın sağlanmasının önemine işaret eder. Bu zeminde gerçekleşen müzakerenin önemini Habermas, bir başka biçimde de şöyle anlatır: "İşte karşılıklı anlaşma ya da iletişim yoluyla amaçlanan uzlaşmaya dayalı yatay siyasal irade oluşumu, kalımsal veya normatif olsun, önceliğe sahip olmalıdır..."¹⁶ Yani müzakere neticesinde varılan uzlaşmaya her yönüyle öncelik verilmelidir.

Müzakereci demokrasinin nasıl olması ve nasıl gerçekleşmesi gerektiğini daha ayrıntılı olarak Habermas şöyle açıklar: "Demokrasi kavramının, kamusal iletişim içinde müzakereye/tartışmaya dayalı değer ve norm oluşturma süreçleriyle ilgili olan normatif içeriği, elbetteki demokratik hukuk devleti düzleminde uygun kurumsal düzenlemelerden ibaret değildir. Biçimsel bir düzenleme altındaki iletişim ve kara süreçlerinin ötesindedir bu içerik. Sorumlu kararlara kaynaklık edecek şekilde belirli organlarda örgütlenmiş kanaat oluşumunu çevreleyen siyasal iletişim içinde serbestçe dolaşan değerlerin, konuların, katkıların ve savların akışına olan geçirgenliğine bağlıdır..."¹⁷

Habermas'ın müzakereci demokrasi anlayışında toplumsal birlikler, bugünkü tabiriyle sivil toplum kuruluşları, oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira bunlar doğrudan bir yönetim gücü değilse de toplumda ortaya çıkan problemler üzerine toplumu yönetenlere yardımcı olurlar. Bu konuda ise Habermas şunları söyler: "... kanaat oluşturucu toplumsal birlikler, devletleşmiş siyasal partiler gibi yönetsel sisteme dahil değiller, ama doğrudan kamusal iletişime katılma yoluyla veya örneğin alternatif projeler gibi faaliyetlerinde görülen programatik karakterleriyle kamusal tartışmaya zımni bir katkı getirdikleri için, basın-yayın alanındaki nüfuzları üzerinden siyasal etkilere yol açıyorlar..."¹⁸ buna göre Habermas, toplumda kanaat önderi

¹⁵ a.g.e., s. 46

¹⁶ Jürgen Habermas, "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, çev: İlknur Aka, İstanbul, 2002, s. 152

¹⁷ Jürgen Habermas, Kamusal İletişim Yapısal Dönüşümü, a.g.e., s. 49

¹⁸ a.g.e., s. 52

olan sivil toplum kuruluşlarının gerçek yönetim kadrolarına çeşitli yollarla örneğin ortaya koydukları projelerle yardımcı olduklarını vurgulamaktadır.

XXX

Sonuç olarak, J. Habermas'ın müzakereci demokrasi kuramının çıkış noktasında, Avrupa'daki milli demokrasilerin, bugünkü Avrupa topluluğunu oluşturan heterojen yapıdaki devletlerin karşı karşıya kaldığı meseleleri çözmekten gittikçe uzaklaşmasına çözüm arama anlayışı bulunmaktadır. Habermas, bu teorisiyle Avrupa Birliği'ndeki heterojen millet, devlet ve toplumların barış ve uyum içinde nasıl yaşayabileceklerine dair çözüm önerileri getirmektedir.

Bugün sadece Avrupa değil, dünyada gelişen iletişimle adeta küçülmüş dünya milletleri arasındaki iletişim, özellikle internet aracılığıyla her şeyden bütün insanların anında haberdar olmasını sağlamıştır. Bu iletişim teknolojisi gittikçe de gelişmektedir. Diğer taraftan dünyada ve özellikle de Avrupa da iş göçü nedeniyle farklı kültüre mensup olanların birlikte yaşamaya başlamaları üzerine zaman içinde çıkan problemlerin çözümünde müzakereci demokrasinin olumlu anlamda önemli katkısı olabilir.

Avrupa'da küreselleşmenin baskısına maruz kalan milli devletler için çıkış yolu müzakereci demokraside görülmektedir. Zira bu anlayışla yönetilen toplumlarda o toplumlara meydana getiren bireylerin oluşturduğu sivil toplum örgütleri ortaya çıkan toplumsal meselelerin çözümüne katkı sağlamak ve bu konularda projeler geliştirmektedirler. Ayrıca müzakereci demokrasiler toplumsal meselelerde daha geniş kitlelerin uzlaşısını esas almaktadır.